

dan mag men wel denken aan het oude bosbedrijf, waarbij men de jonge loten der loofbomen voor allerlei vlechtwerk gebruikte. In zulke bossen waren echter ook stukken weiland, waarin vee kon grazen.

Anders kan weide ook verklaard worden als grasland met een gevlochten heg voor het vee.

U heeft uit de uitgebreidheid van de behandeling wel gemerkt dat de derde mogelijkheid mijn voorkeur heeft al blijft het natuurlijk maar een vooronderstelling die ik graag voor een betere verklaring prijsgeef.

Aan de historici onder ons verder de taak om te zien of deze verklaring historisch mogelijk is.

P.H.Vos. Pandelaar 94. Gemert.

---

Een GIMMERTS ALFABET van bijna 100 Gemertse woorden werd gepubliceerd in "Den Drumknaauwer", de Gemertse Carnavalskrant van 1969. Naar mijn mening staan er enkele fouten in, mogelijk ook een paar drukfouten. Zo moet: affenseeren voor vlug doen zijn: affeseeren; com-plisie, vergadering = comprisie; dèngat, veld of weide inrit = aongat; protten, lelijk kijken, bv. van een kind dat z'n zin niet krijgt = pratten; dit wordt ook gezegd van bv. planten die niet willen doorgroeiën; pinteneuker gierige kerel; ik meen dat het meer gezegd wordt van bv een kind dat van z'n eten dit niet lust en dat niet lust. Overigens veel lof voor "Den Drumknaauwer".

M.H.J. Pennings.

---

VERSLAG VAN DE LEZING VAN PATER LOFFELD, GEHOUDEN IN DE LEDENVERGADERING VAN 10 DECEMBER 1968.

Op dinsdag 10 december 1968 werd in Hotel de Kroon een vergadering gehouden voor de leden van onze kring. Als spreker voor deze vergadering had het Bestuur Pater Loffeld uitgenodigd. Deze zou aanvankelijk een lezing houden over de "Baleye Aldenbiezen nu", zoals ook op de convocatie, aan de leden toegezonden vermeld stond. Achteraf vond Pater Loffeld het beter hierover later te spreken, wanneer een aantal dia's over Aldenbiezen en onderhorige commanderijen gereed zouden zijn. Zodoende sprak hij nu over de "Balye Aldenbiezen vroeger". Onze Voorzitter, de hr. L. Bekkers, sprak een hartelijk

woord van welkom tot de aanwezige leden en verdere belangstellenden en in het bijzonder tot de spreker van deze avond, Pater Loffeld.

Spreker zei met veel plezier naar Gemert gekomen te zijn om aan de hand van zijn laatste onderzoekingen een en ander te vertellen over de Balye Aldenbiezen vroeger. De lezing omvat drie delen; 1) De stichting in de Biezen 2) Uitbreiding van de Biezenstichting en 3) Het ridderideaal in de Balye Aldenbiezen.

De Balye Aldenbiezen is een der roemrijkste provincies van de Duitse Orde geweest; zij was gelegen tussen Hasselt en Maastricht, ongeveer een half uur van beide plaatsen. Het thans nog bestaande kasteel van Aldenbiezen noemt Rijksarchivaris Buntinx het mooiste van Brabant. De naam Biezen is ontleend aan de biezen, die daar groeiden; naar het kasteel van die naam werd ook de provincie van de Duitse Orde Balye Aldenbiezen genoemd; het Latijnse Junci veteres = Oude Biezen tegenover de Kleine Biezen in Geleen en de Nieuwe Biezen in Maastricht.

Stichting van de Biezen. In Aldenbiezen werd in 1216 door een hulpbisschop van Luik, die afkomstig was uit Estland, een kapel toegewijd aan Maria; in 1636 werd deze vervangen door de huidige kerk, gebouwd door Huyn van Geleen, die ook commandeur van Gemert is geweest. Uit die kapel zou hier de Duitse Orde ontstaan; deze werd namelijk door graaf Arnulf van Loon en zijn zuster Mathildis, die van 1218-1220 abdis was van Munsterbilzen (Belg. Limburg), aan de Duitse Orde geschonken; een copie van de stichtingsakte bevindt zich in het archief van Hasselt, waaruit blijkt, dat verschillende voornamen personen getuigen waren bij deze schenking. Op de grote Rijksdag van Frankfurt had de officiële overdracht plaats; de zegels van Arnulf en Mathildis zijn nog aanwezig.

Spoedig begon de Orde zich hier verder uit te breiden; reeds 12 jaar na de schenking van de kapel is er sprake van de "partes inferiores" of "de lage landen"; hiermee wordt Zuid-Nederland aangeduid tegenover Noord-Nederland. In de loop van de 13de eeuw werden in het zui-

moede werd breed opgevat, zij leefden in gemeenschap van goederen; de commanderijen werden aangeslagen voor de Orde in het algemeen, al hun bezittingen moesten zij afstaan aan de orde; bij afwijking van hun geloften werden zij op hun plichten gewezen en werd er verbetering gevraagd.

Zo blijkt uit een visitatie-verslag, in 1620 gehouden in Ranersdorf, dat er werd geïnformeerd naar de trouw van de leden aan hun religieuze verplichtingen en of de commandeur zijn geloften naleefde; bij nalatigheid, volgde straf, o.a. gevangenis.

Dat er ook toen misstappen werden begaan, blijkt uit een visitatie-verslag van het klooster Binderen in Helmond; daarin worden namelijk twee zusters met de naam van Aer uit Gemert vermeld; volgens de historicus Frencken waren zij twee natuurlijke dochters van Godart van Aer, die commandeur was van Gemert van 1570-1598.

Er waren in Gemert ook zeer vooraanstaande en vrome leden van de Duitse Orde, die hun religieus ideaal echt beleefden. Zo o.a. Hendrik van Ruyschenberg, de stichter van de Latijnse School in Gemert en Ambrosius Virmundt, die zich geweldig ingespannen heeft voor het terugkrijgen van de soevereiniteit van de Duitse Orde in Gemert en de vrijheid van godsdienst alhier.

Ook in het politieke leven hebben de leden der Duitse Orde zich laten gelden, doordat ze streefden naar eigen kleine zelfstandige staatjes om beter te kunnen werken. Zo ontstonden er drie soevereinde commanderijen, waarvan St. Pietersvoeren en Gruitrode in België en ons eigen Gemert. Zij hadden zowel feodale (leën.) rechten als allodiale, waardoor ze goederen in eigen bezit kregen. Ze maakten zich los van de plaatselijke heren, zoals hier in Gemert na veel strijd gebeurde in 1366, waardoor Gemert een Soevereinde Rijksheerlijkheid werd. In 1642 werd Gemert door het verraad van Commandeur Hoensbroek door de Staten Generaal van zijn vrijheid beroofd, maar na een lang proces werd vooral door toedoen van baron Ambr. Virmundt in 1622 de vrijheid van Gemert weer erkend en kwam het weer rechtstreeks onder de Landcommandeur van Aldenbiezen. Wanneer een nieuwe

Landcommandeur was aangesteld, kwam deze ook naar Gemert, waar de eed van trouw werd afgelegd door de plaatselijke schepenen. De inwoners van Gemert konden ook een beroep doen op de Landcommandeur, wanneer ze meenden door de plaatselijke bestuurders in hun rechten tekort te zijn gedaan.

De kerkelijk-religieuze invloed, die de Duitse Orde in de zuidelijke streken heeft gehad, blijkt uit het grote aantal parochies, waarover zij het patronaatsrecht had, d.w.z. het recht om er leden van de Orde als zielzorgers voor te presenteren aan de bisschop, b.v. in Siersdorf, Aken, Beek bij Maastricht, de Lambertuskerk in Vught, waarvan de toren nog bestaat en waarvan de laatste pastoor van de Duitse Orde, de Nobele, gestorven is in 1829. Verder bedienden zij o.a. de kerken van Nistelrooij, Haren bij Oss, Geldrop, Handel, Mortel en Gemert, waar vanaf 1437-1799 drie en twintig ordesleden de St. Janskerk als pastoor bedienden en waarvan de laatste pastoor Ecrevisse in 1799 overleed.

Verschillende pastoors hebben zich in Gemert door hun ijver en toewijding onderscheiden. Zo b.v. Prinnetius ten tijde van de pestepidemie in 1636, Johannes Santvoort, die in 1648 openlijk protesteerde tegen de Hollandse troepen, toen deze met geweld de kerk in beslag wilden nemen en waarvoor hij in Den Bosch in de gevangenis heeft gezeten. Een andere zeer bekende pastoor was Petrus Gautius, die in Gemert meer dan 40 jaar de kerk heeft bediend en de grondlegger is van de geschiedenis van Gemert door zijn register, waarin hij vele gebeurtenissen van vroeger en van zijn eigen tijd heeft opgetekend.

Niet onvermeld mag hier blijven de Commandeur van Gemert, Bertram Wessel van Loë (+ 1700), die een groot vereerder was van O.L. Vrouw van Handel.

De militair-religieuze activiteit van de Duitse Orde blijkt uit het feit, dat de leden deelnamen aan de kruistochten. Iedere ridder moest, voor hij de ridderslag kreeg, drie jaar gevochten hebben tegen de Turken. In 1594 schreef Ruyschenberg, dat verscheidene van zijn ridders waren uitgetrokken om te vechten in Hon-

garije tegen de Turken. Zo hebben ook de Commandeurs van Holtrop en Godfried van Huyn van Geleen en Ant Wachtendonk vele jaren in het leger gediend. Bertram Wessel van loë vocht o.a. op Creta.

Als laatste deel van zijn lezing sprak Pater Loffeld over de sociaal-charitatieve en culturele opzet van de Duitse Orde. Aldenbiezen heeft dit werkzaam doel steeds gëurgeerd. Bij de visitaties werd er op gelet, of de leden voldoende aalmoezen gaven en kleding aan de armen. Van Ambr. Virmundt en Bertram Wessel van Loë worden in dit opzicht eervolle getuigenissen gegeven. De Landcommandeur Baron van Wassenaar zette een kapitaal van duizend rijksdaalders vast voor de armen.

Vanuit de commanderij Gemert werd de Handelse kluis gesticht. Rector Aldenhuyzen had daar broeder Hogard Verhofstad als koster; zijn opvolger heeft meer broeders naar Handel gehaald voor de vorming van een kleine community.

Als culturele activiteiten die van Gemerts commanderij uitgingen kunnen vermeld worden, dat H. v. Ruyschenberg enige huizen kocht in Maastricht om er een college op te richten voor de Jezuiten; hetzelfde deed hij in Keulen voor de oprichting van een huis voor rechtswetenschap en een Latijnse School aldaar. Bekend is ook, dat de Latijnse School te Gemert door hem is gesticht, en dat deze hem zeer ter harte ging. Commandeur Belderbusch stichtte een college in Bonn; ook van Huyn van Amstenrade, de opvolger van Ruyschenberg, wordt in dit opzicht een eervol getuigenis gegeven.

Na aldus een overzicht gegeven te hebben van het ontstaan en de diverse activiteiten van de Balye Aldenbiezen vertelde Pater Loffeld, dat er in het buitenland, nog diverse Balyen van de Duitse Orde bestaan. Zo b.v. in Oostenrijk, Noord-Italië, Tsjecho-Slowakije, Joego-Slavië en Duitsland; in dit laatste land heeft de Orde ook een vrouwelijke tak, die belast is met de zorg voor de zieken.

Kastelen, afkomstig van de Duitse Orde bestaan nog in de Oude Biezen, Gruitrode, Siersdorf en kasteelhoeven in Geleen. Verder weerspiegelt de oude glorie zich door

kastelen in Ordingen, St. Pietersvoeren en niet te vergeten Gemert. Al is er veel verloren gegaan, de idealen zijn gebleven. Dit blijkt wel uit de lijkrede, die een Pater Capucijn hield bij de dood van de laatste Landcommandeur met als tekst: "Abiit, non obiit; recessit non discessit". Hij is heengegaan, maar hij is niet gestorven; hij is van ons gescheiden, maar hij heeft ons niet verlaten.

Aldus besloot Pater Loffeld zijn interessante lezing. De Voorzitter dankte Pater Loffeld hartelijk en gaf daarna gelegenheid tot het stellen van vragen.

Gevraagd werd, of de scholen, die door de Orde werden gesticht, eigendom van de Orde bleven. Pater Loffeld antwoordde hierop ontkennend; de scholen werden namelijk een stichting, waarbij de Landcommandeur toezicht hield op de uitvoering van de verschillende bepalingen die nauwkeurig werden vastgelegd in de stichtingsakte. Een andere vraag luidde, of de broeders op Handel ook onderwijs hebben gegeven in de humaniora (Latijn, Grieks enz.) Van Mr. J. van Hoof uit Eindhoven, overleden 13 juni 1816 staat n.l. in het boekje van Rector Beex over Huize Padua geschreven, dat van Hooff zijn humaniora deed op de school van Padua. Het antwoord hierop was, dat de broeders alleen lager onderwijs gaven. Hij liet wel de mogelijkheid open, dat de een of ander persoonlijk deze lessen heeft gegeven.

Na de lezing werd er door verscheidene leden nog lang nagepraat.

-----

N.B. In een schrijven van 14 dec. 1968, gericht aan Rector Brouwer van de Latijnse school alhier, komt Pater Loffeld op deze laatste vraag terug. Uit diverse gegevens is hem gebleken, dat de pastoors van Boekel een soort Latijnse School hiielden, zoals dat ook op andere plaatsen wel gebeurde. Hier zal van Hooff zijn klassieke kennis hebben opgedaan, terwijl hij bij de broeders van Padua in de kost was.

M.H.J. Pennings.

-----